

Sivadó Máté Ph.D. r. őrnagy, adjunktus

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

*sivado.mate@uni-nke.hu***Vörös Aura kriminológus, Ph.D. hallgató**

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

ZÖLD KRIMINOLÓGIA ÉS ANNAK FÖLDRAJZI KÉRDÉSEI**Absztrakt**

A kriminológia kezdetben bűncselekményekkel, és azok elkövetőivel és áldozataival foglalkozott. Később kiterjedt a vizsgálódási kör a bűncselekménynek nem minősülő jogellenes cselekményekre és a büntetőjogilag valamilyen okból nem büntethető „elkövetőkre” egyaránt. A 20. század nyolcvanas éveiben merült fel a környezetvédelmi mozgalmak vonalán, hogy ezzel a kérdéssel van-e kezdeni valója a kriminológiának. Az elsődleges kutatások azt állapították meg, hogy ezek a leggyakrabban államok és nagyvállalatok által elkövetett cselekmények, sok esetben semmiféle állami tilalomba nem ütköznek. Annak ellenére, hogy az adott magatartásuk a jelen emberének életminőségét rontják, rosszabb esetben pedig a föld lakhatatlanná válásához vezet. Ezen gondolkodás mentén alakult ki a zöld kriminológia, melynek legfontosabb területeit kívánjuk bemutatni. A zöld kriminológia létjogosultságát mutatja, hogy a környezeti bűncselekmények vizsgálatát egyre több tudományterület tekinti kutatási területének. Ezek közül az egyik a bűnözésföldrajz, amely a környezeti bűncselekmények térbeliségét és azok jellegzetességeit is elemzi.

Kulcsszavak: bűnözésföldrajz, zöld kriminológia, környezeti bűnözés, globalizáció, környezetvédelem

1. Bevezetés

Az elmúlt nyár eseményeit figyelembe véve talán nem ördögtől való a kriminológia egy viszonylag új irányzatával, a zöld kriminológiával foglalkozni. A hazai meteorológiai adatrögzítések kezdete óta a legnagyobb, 70 napos aszály sújtotta Magyarországot, Európát, és korábban Kínát is (2022. augusztus). A nagy európai folyók vízszintje rekord alacsony, a kisebb

folyók, tavak egy része kiszáradt. A Velencei tó kiszáradása tovább folytatódott, a Balatont belülről tápláló források elapadtak. A hazai takarmánytermelés nagyrészt adó kukoricaültetvények többségét a gazdák beszántották, mert teljesen elszáradtak. A hazai gondolkodók jó részét izgalomban tartja Paks 2. kérdése, vagy a fosszilis erőművekre való áttérés a csövön érkező gáz és kőolaj helyett. Mindeközben Észak-Magyarországon újra rendszeres vendég a barnamedve, a szürkefarkas, a hiúz és az aranysakál. Úgy tűnik, hogy a legfontosabb téma most az, hogy a szomszédunkban dúló háború ne terjedjen át hazánkra, illetve ne váljon világháborúvá, hogy a téli fűtés hosszútávon megoldható legyen, és az üzemanyag az átlagember számára is megfizethető legyen. Az akut környezeti kérdéseket mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül, ha élhető országot, világot kívánunk utódainkra hagyni (Mátyás, 2022).

A kriminológia a maga eredeti és legszűkebb értelmében ragaszkodik a bűnözés általános jogi definícióihoz, és azokra a cselekményekre összpontosít, amelyeket az állam bűncselekménynek ítél, és az ilyen cselekményeket elkövető személyekre. Vagy legalábbis azokra az emberekre, akiket ilyen cselekmények elkövetésén kapnak és a büntető igazságszolgáltatás sikeresen eljár velük szemben. A radikális és kritikai kriminológia képviselői már régóta megkérdőjelezzik ezt a szűk perspektívát, és kérdéseket tettek fel azokról, akik vitathatatlanul káros, de a büntetőjog hatálya alá nem tartozó cselekményeket követnek el, vagy azokról, akik megszöknek a büntetés elől.

Mit gondolunk a bankárról, aki milliókat zsákmányol, miközben az alsóbb osztályok megtakarításai elvesznek, vagy a politikusokról, akik úgy tűnik, hogy pozíciójukat saját anyagi helyzetük javítására használják fel, még akkor is, amikor embereik napi küzdelmekkel néznek szembe? Ezekben az esetekben ritkán fordul elő büntetőeljárás. A pénzügyi válságok, csalások, korrupció és hatalommal való visszaélések világában, ahol üzletemberek, újságírók és politikusok egyaránt részt vesznek a nagy horderejű büntetőperekben, meglepő lehet belegondolni, hogy a fehérgalléros, a vállalati, az állami és a háborús bűnök viszonylag új keletű részei a kriminológia vizsgálati körének (Potter, 2010).

A kutatás és a publikáció célja, hogy bemutassuk a nemzetközi folyamatokat a környezeti bűncselekmények és a zöld kriminológia vonatkozásában. Tesszük ezt arra tekintettel, hogy ezek a nemzetközi folyamatok idővel meg szoktak jelenni hazánkban, másrészt folyamatban van egy nagyobb lélegzetű kutatás a témában, és jelen tanulmányt ennek bevezetőjének szánjuk.

2. A zöld kriminológia aktualitása

A klímaváltozás létezésére vonatkozó bizonyítékok ma már megcáfolhatatlanok. A fosszilis tüzelőanyagok elégetése a múltban és a jelenben példátlan globális hőmérséklet-emelkedést eredményezett. Ennek ökológiai és társadalmi következményeinek már most is szemtanúi vannak: az aszály, az áradás és a viharok terméshiányt váltanak ki (lásd IPCC, 2018) (IPCC 2018). Ugyanakkor a kormányok be vannak zárva egy globális gazdasági rendszerbe, amelynek természeténél fogva évről évre növekedést kell elérnie egy fizikailag véges bolygón. Ez, a környezeti ártalmak és bűncselekmények sokaságát idézi elő, amelyek közül sok példátlan terjedelmű és léptékű, ezért a helyzet éles és a problémák sürgetőek. A kriminológia irányában igény mutatkozott arra, hogy komolyan és tartósan ráirányítsa a figyelmet ezekre a növekvő aggályokra.

Az éghajlatváltozás azonban csak egy, a sok mai környezetvédelmi kérdés közül. Ezek régóta a kriminológusok fókuszpontjai, de a tanulmányukat csak az 1990-es évek közepe óta gyűjtik össze a „zöld kriminológia” címke alatt. Egy részterületként a bűncselekmények, károk és ezek ellenőrzésének mechanizmusai széles skáláját érinti, melyek számos problémát foglalnak magukban:

- a vadon élő állatok kereskedelme,
- az állatjogok megsértése,
- az állami vállalati földek elfoglalása az őslakosoktól
- az illegális fakitermelés,
- a mérgező hulladékok lerakása,
- a vízszennyezés
- a levegőszennyezés és a biológiai sokféleséget fenyegető veszélyek.

„Szekunder vagy szimbiotikus zöldbűncselekmények azok, amelyek kapcsolatba hozhatók a környezeti károkkal és katasztrófákkal. Ilyen lehet például, ha a kormányok olyan szabályokat alkotnak, amelyek hozzájárulnak a környezeti károkhoz, illetve figyelmen kívül hagynak különféle környezeti, és emberi jogokat. Egy másik, és viszonylag új keletű példa, amikor valamely vállalat (olykor a szervezett bűnözés rendkívül jövedelmező formáját is öltve), az állam tudtával és hallgatólagos beleegyezésével mentesül a veszélyes (toxikus) anyagok szállításával és lerakásával kapcsolatos tilalmak és korlátozások alól (Irk, 2016).

Mindezek következménye:

- a globális felmelegedés,
- a fajok kipusztulása
- a környezetszennyezés.

„Középpontjában a környezeti bűncselekmények és ártalmak állnak, beleértve az ökoszisztémákat. Az emberek és a természet kapcsolatai egyre inkább a nemzetközi napirend témáivá válnak. Az ősi esőerdők globális pusztulása, a fajok tömeges kihalása, valamint a légkör, a felszín és a víz szennyezése, súlyos hatással van az emberi életekre, és veszélyt jelent létünkre és biztonságunkra. Emellett a természeti erőforrások növekvő globális szűkössége, egyre inkább vonzza a transznacionális bünszervezeteket. A környezeti bűnözés évenkénti növekedése – a környezeti bűnözés évente 5–7 %-kal növekszik – tükrözi annak fontosságát, hogy megértsük a bűnelkövetői csoportok környezeti bűnözésben való részvételét.” (Uhm - Siegel 2019.)

Ahogy South (1998) megfigyelte, van valami, amit zöld „perspektívának” nevezhetünk: Ennek a perspektívának az elemei általában olyan dolgokat foglalnak magukban, mint a kifejezetten környezeti kérdések által okozott aggodalom, a társadalmi igazságosság, az ökológiai tudat, a globális kapitalizmus romboló természete, a nemzetállam (és a regionális és a globális szabályozó testületek) szerepe, valamint az egyenlőtlenség és a diszkrimináció, melyek, osztályhoz, nemhez, fajhoz és nem emberi állatokhoz kapcsolódnak.”

Hasonlóképpen Dybing kijelenti, hogy „a szennyezésnek és a környezeti ártalmaknak nincsenek nemzeti határai.”

A zöld kriminológiát nem könnyű kategorizálni, mivel számos különböző nézőpontot, valamint elméleti és ideológiai felfogást használ. A lényeg (Dybing 2012), hogy beépítsük a zöld szempontokat a mainstream kriminológiába. „Kriminológusként nem egyszerűen az aggaszt bennünket, hogy a tudományágunk továbbra is figyelmen kívül hagyja a zöld kérdéseket, hanem az a tény, hogy a kriminológia tudományágként nem képes felfogni a környezeti ártalmak komolyabb kezelésének fontosságát, és az átorientáció szükségességét oly módon, hogy a megoldás részét képezze azoknak a nagy globális környezeti problémáknak, amelyekkel most szembesülünk, mint a problémákat előidéző fajok”.

Lynch és Stretesky azonban rávilágít arra, hogy a környezeti ártalmak komoly veszélyt jelentenek az emberi túlélésre, és hogy a zöld bűncselekmények, mint például a környezetszennyezés jelentős veszélyt jelentenek az emberi életre, de a mainstream igazságszolgáltatási rendszerek gyakran figyelmen kívül hagyják őket. Ennek megfelelően a

zöld kriminológia túlmutat az utcai és interperszonális bűncselekményeken, és magában foglalja a mérlegelést is (Lynch – Stretesky 2014).

3. A zöld kriminológia megközelítése büntetőjogi, közgazdaságtani és szociológiai (környezetszociológia) szempontból

3.1. Közgazdaságtani megközelítés

Egyes tudósok megkísérelték feltárni a környezeti bűnözés politikai gazdaságtanát – vagy azt, amit egyesek „zöld bűnözésnek” neveznek (Stretesky – Long – Lynch 2014) – vagy a „termelés taposómalmának -” (Schnaiberg 1980) ami kapcsán a környezetszociológia kidolgozott elméleteket. Ez szépen összefoglalja a ToP elméleti modellt: A modell szerint a technológiai fejlődés, amelyet elsősorban a termelési eszközök tulajdonosai a profit növelésére tesznek, az szinergikusan hajtja a termelés és a fogyasztás bővülését. Ez a folyamat egy olyan termelési ciklushoz vezet, amely több termelést tesz szükségessé, mivel a társadalom minden szektora (az állam, a szervezett munkaerő és a magántőke) a folyamatos gazdasági növekedéstől függ, hogy megoldja azokat a problémákat, mint a gépesítés által generált munkanélküliség, amelyet maga a növekedés hoz létre. A modell teoretikusai amellet érvel, hogy a környezeti problémákat nem lehet megoldani egy ilyen rendszerben, mivel a növekedés egyre nagyobb követelményeket támaszt a környezettel szemben a természeti erőforrások kitermelésével és a környezetszennyezéssel. Így a környezeti fenntarthatóság eléréséhez a politikai gazdaságtan radikális átstrukturálására és a növekedési függőségtől való elmozdulásra van szükség. Más szóval, az elmélet azt szemlélteti, hogy a politikai gazdasági erők és a termelési viszonyok hogyan hoznak létre „ökológiai dezorganizációt”, ahol az emberek kivonják a természeti erőforrásokat az ökoszisztémából, és a gyártás során termékekké alakítják, és ennek során szennyezést generálnak és mérgező hulladékokat bocsátanak ki, ami a biológiai sokféleség csökkentésével megzavarja az ökoszisztémákat, és „tönkreteszi a természet integritását és szaporodási hálózatát.”

3.2. A büntetőjogi megközelítés

Az 1970-es évek végére az egyes nemzetállamok büntetőjogában rendre megjelentek a környezet védelmét ellátni hivatott deliktumok, ami az önálló büntetőjogi védelem partikuláris sokszínűséget mutatva vált általánossá (Tihanyi 2023). A fogalmi meghatározások nehézségeivel ellentétben a vizsgálat tárgyává tett cselekmények ökocid jellegében lényegében egyetértés mutatkozik. A negatív hatások az ökoszisztémában jelentkeznek, amely az

emberiség léte szempontjából alapvető fontosságú, hiszen a környezet pusztításának mindenki részese, akár tudatosan, akár tudattalanul. A modern civilizáció embere, egyszerre elkövető és áldozat (gondoljunk akár az üvegházhatású gázokat kibocsátó autók napi használatára, a pamutból készült ruhák viseletére, amelyeknek az előállítása köztudottan az egyik legnagyobb szennyezőanyag-forrása a víz, a környezeti elem vonatkozásában). Függetlenül tehát attól, hogy az adott magatartás legális vagy illegális, a kár pontosan ugyanakkora (Halsey 1997). A cselekmények jellemzően apró negligens magatartások, amelyek következményei nehezen számszerűsíthetők (Kóhalmi 2010). A káros hatások kumulálódnak, ezért gyakran lehetetlen feladat pontosan meghatározni, hogy előállításukban ki, milyen mértékben vett részt. Jellemzően szükségletkielégítő vagy anyagilag motivált magatartások, amelyeknél az okozott kár térben és időben elválhat az elkövetéstől, ezért az áldozatok nehezen behatárolhatók. A környezeti bűncselekmények tehát legkülönbözőbbek lehetnek, az ellenük való fellépés és az esetleges kriminalizáció kulturálisan, társadalmilag és gazdaságilag egyidejűleg determinált (Molnár 2021).

A büntetőjogi megközelítés számos nehézséggel küzd. Egyrészt a környezet elleni cselekményeket a leggyakrabban globális nagyvállalatok és államok követik el. Ezen entitásoknak a jogalkotásra való befolyása alapvető. Tehát ők határozzák meg, vagy befolyásolják, hogy mely cselekmény minősül egy adott területen jogszerűnek, jogellenesnek vagy éppen bűncselekménynek. Nemzetközi tapasztalat szerint egy kormány fennmaradásának záloga a belpolitikai ügyektől függ. Ezen belül is meghatározóak a gazdasági kérdések, ami a választópolgárok anyagi jólétére van alapvető hatással. Belátható, hogy amennyiben egy kormány azzal a dilemmával szembesül, hogy a környezeti károk okozása által vagy ezt megengedve javítsa-e a költségvetés helyzetét vagy figyelembe vegye a természeti környezet érdekeit és ne gyarapodjon ezek ellenében, nehéz helyzetbe kerül. Kár lenne a professzionális politikusokat hibáztatni önmagukban, feltehetően ugyanezt a dilemmát a polgárok (ügy)döntő része is hasonlóan oldaná fel. Tehát a büntetőjogi üldözés kérdése kapcsán számtalan kérdés merül fel már önmagában a jogalkotás szintjén.

Felvethető, hogy egy adott bűnüldöző szerv – törvényi kötelezettség mellett is – mekkora jelentőséget tulajdonít természetkárosító bűncselekményeknek, és ennek mentén milyen mértékű anyagi és humán erőforrást hajlandó áldozni a kérdésre, amelynek vizsgálatához egyébként a hagyományos krimináltechnikai eszköztár is jól igénybe vehető (Pádár et al. 2022). Ez a kívülről sokszor nem látható megítélés alapvetően dönti el, hogy a bűnüldöző szerv hány bűncselekményt fog felderíteni, hány feljelentés esetén rendel el nyomozást, illetve milyen

hatékonysággal deríti fel az ismeretlen elkövetőket (Vári 2014, Gárdonyi 2016). A bűnüldöző szervek ezirányú szelekciójára jelentős hatással van a szakpolitikai irányításnak és a szerv tagjainak belső meggyőződésének egyaránt. Hasonló szemlélet hatja át a teljes büntető igazságszolgáltatást (Czenczer – Szenczi 2020).

Kriminológusként természetesen nem mehetek el annak felvetése mellett sem, hogy a büntetőjogi büntetéssel való fenyegetésnek az irányadó kutatások szerint bűnvisszatartó hatása tipikusan nincs. Az esetek nagy részében a „kishalak” nem is tudnak a tiltó szabályozásról, a „nagyhalak”-at pedig az elérhető jelentős pluszbevétel viszi a környezetkárosításra.

3.3. Környezetszociológiai megközelítés

Eszerint mindannyian potenciális áldozatait vagyunk az ártalmaknak, mivel mindenkinek szüksége van ételre, és levegőre. Közös környezetben mindannyian egyformán vagyunk kiszolgáltatottak – gazdagok és szegények, öregek és fiatalok, feketék és fehérek. Egy alternatív elemzés azt állítja, hogy a jelenlegi társadalmi megosztottság valójában megerősödik a környezeti ártalmak miatt. A szegények viselik a károk legnagyobb részét (amit többnyire a gazdagok okoznak). Az ún. „környezeti rasszizmus” elmélete szerint, a károk elszenvedői és a károk okozói eltérő etnikai hovatartozásúak. Hasonlóan a nők aránytalanul többet szenvednek a férfiakhoz képest, míg a férfiak gyakran nagyobb szerepet játszanak a környezeti problémák előidézésében (Beck 1992).

Tényleges visszatartó ereje valószínűleg a társadalmak nagyrészét átható környezettudatossági szemlélet kialakulásának lesz. Ha a polgár választópolgárként olyan kormányokat fog támogatni, melyek prioritásként kezelik a környezeti szempontokat, döntéseik kialakításánál. A fenntartható jövőnek valószínűleg ez az egy egyetlen lehetősége. Hozzájárulhatunk „olyan kultúra megteremtéséhez, amelyben bizonyos üzleti tevékenységek, módszerek és gyakorlatok kulturálisan elfogadhatatlanná válnak, nyilvánosan megszégyenülnek, és minden önmagát „felelősnek” valló szervezet és szereplő elkerüli” (Snider 2010). A különféle környezetkárosító tevékenységek, magatartások, szokások, minták és gyakorlatok veszélyeit nyilvánosságra hozhatjuk, láthatóvá tehetjük, bevezethetjük az egyéni, vállalati és állami társadalmi felelőtlenség jelzőjeként.

4. A zöld kriminológia három „elméleti irányzata” az ember és a természet viszonya alapján

A környezeti igazságosság kétdimenziós emberközpontú vagy antropocentrikus diskurzus. Először is felméri a környezeti erőforrásokhoz való hozzáférés és azok felhasználásának egyenlőségét a társadalmi és kulturális megosztottság között. Azt kutatja, hogy ki férhet hozzá a természeti erőforrások előnyeéhez és nyereségéhez, és vajon miért? Másodsor azt kérdezi, hogy milyen tényezők akadályozzák meg, hogy minden ember egyenlően osztozzon a környezetben? Például a mérgező lerakás, a vegyi anyagok kiömlése, az ipari szennyezés, a nukleáris kísérletek, az illegális halászat és a vadon élő állatok orvvadászata, valamint az ivóvíz szennyeződése mind-mind olyan káros mellékhatásokkal jár, amelyek nem sújtanak minden embert egyformán. Az ilyen igazságtalanságok leginkább az őslakosokat, az etnikai kisebbségeket, a szegényeket és gyakran a nőket érintik, akik számos kutatás alapján, egyes szubkultúrákban hátrányosabb megítélésben részesülnek, akár az oktatás, a munkavállalás, vagy a jogok tekintetében (Ürmösné, 2014).

Az ökológiai igazságosság ezzel szemben az ember és a természeti környezet kapcsolatára vagy interakciójára összpontosít, anélkül, hogy az embert helyezné előtérbe (White 2008). Amikor az emberek anyagi szükségletekre (lakás, mezőgazdaság, üzlet, fogyasztás) fejlesztik a környezetet, az ökológiai igazságosság ragaszkodik ahhoz, hogy az ilyen tevékenységeket a más élőlényekben okozott károk vagy károk összefüggésében értékeljék. Ezt az álláspontot gyakran az ember és a természet interakciójának „ökocentrikus” felfogásának nevezik. Egyesek kritizálhatják ezt az álláspontot, mert hiányzik belőle a „valóság”, mivel a politikai cselekvés mindig emberi szemszögből történik. Vagyis a kár, a létezés, a fejlődés, a haladás és egyebek valóságát, mindig az emberek határozzák meg és válaszolják meg. Az ökológiai igazságosság azonban azt állítja, hogy az élőlények, valamint az élettelen tárgyak (például talaj, kőzet, víz, levegő) fontosságát hangsúlyozó környezetközpontú perspektíva hasznos betekintést nyújt a jövőbeli gazdasági és fejlesztési döntések iránymutatásához (Reece 2010).

A fajok igazságossága egy nem emberi vagy biocentrikus diskurzus, amely a nem emberi jogok fontosságát hangsúlyozza. Azt állítja, hogy nem az emberi lények az egyedüli jogokkal rendelkező teremtmények, és nem is felsőbbrendű lények. Más szóval, nincs létezési hierarchia, ahol az ember áll a csúcson. Minden létező élőlény egyenlő fontossággal bír. Birne és South (Beirne – South 2007) azzal érvelnek, hogy a nem emberi lények tilalma vagy figyelmen kívül hagyása a természeti környezetben nem egyenrangúként tagadja e fajok értékét. Ezzel szemben is vitatható, hogy a létezés vagy a túlélés (és valójában maga az evolúció) attól függ, hogy az

egyik faj elfogyasztja-e a másikat. Ahogy White (Beirne – South 2007) megállapítja, az ebből a perspektívából történő elemzés segít a jogok felépítésének kritikájában. Lehetővé teszi számunkra, hogy megkérdőjelezzük a jogok létrehozásának és védelmének alapjait. Ha a jogok az egészség és a jólét biztosításáról szólnak, miközben minimalizálják a fájdalmat és a szenvedést, akkor nem az ember az egyetlen faj, amely ilyen érzelmeket él meg.

5. A zöld kriminológiai gondolkodás legfőbb állomásai

Környezeti kriminológia:

Az ezt művelő tudósok főként büntetőjogban szabályozott környezeti bűntényeket elemzi, bemutatva ezek jellemzőit. Az irányzat hamar kihívásokkal szembesült. Büntetőjog dogmatikai szempontból nehezen volt értelmezhető, hogy egy konkrét cselekmény esetén pontosan mit értünk a bekövetkezett kár alatt. Lehetséges, hogy a kárt nem is észleli senki. Vagy az, hogy a cselekmény és a bekövetkező kár között jelentős idő telik el. Másrészt részben az eltelt idő miatt, részben az elkövetők magas társadalmi státusza, anyagi lehetőségei, jogi szaksegítsége miatt a károkozó konkrét személyének megállapítása a legtöbb esetben nem lehetséges. Harmadrészt a lehetséges büntetőeljárások azzal a kihívással is küzdenek, hogy hogyan határolható be a sértettek köre. Mindezen problémák okán a témával foglalkozó kutatók arra jutottak, hogy ki kell lépni a kriminológia hátszágát jelentő büntetőjogi üldöztetés paradigmájából, és a védendő társadalmi értékek körét tágabban kell meghúzni kriminológiai szempontból is.

Zöldkriminológia

Az élő szervezeteket érintő ökológiai, környezeti vagy egyéb zöldkárokozásokkal, illetve veszélyekkel, továbbá a környezettel összefüggő méltányossággal, illetve igazságtalanságokkal (méltánytalanságokkal) foglalkozó kutatásokat foglalja magába (South – Brisman – Beirne 2014).

A zöldkriminológián belül a környezeti ártalmak koncepciójának kifejtésére a következő három fő területen kerül sor: 1. környezeti méltányosság (hangsúly a környezeten); 2. az ökológiai méltányosság (hangsúly az emberen); és 3. a fajokkal kapcsolatos méltányosság (ahol a hangsúly az állatokon van) (White – Heckenberg 2014).

Ökoglobális kriminológia

Ez egy olyan elemzési keretet jelent, amelyen belül a súlypontokat az ökológia, a transznacionalitás és a méltányosság jelentik. Az ökoglobális kriminológia érdemi hangsúlya

az ökoszisztémával, az emberekkel és az állatokkal szembeni vétkeken van”. Jó úton járnak tehát azok, akik úgy vélik, hogy az ökoglobális kriminológia a kritikai kriminológia része, tehát olyan kriminológiai irányzat, amelyik az embereket, az állatokat és a környezetet érő károkat kritikus globális perspektíva kontextusában (összefüggésében) vizsgálja (Larsen 2012).

Radikális zöldkriminológia

Azt hangsúlyozza, hogy a természet elleni károkozás fő elkövetője a hatalom, és az osztályok, fajok, etnikumok, továbbá a nemek közötti egyenlőtlenség. Mivel ezen elkövetők a hatalom birtokosai, rendszerint elkerülik a felelősségre vonást. Ezek a hatalmi elitek a környezetvédelmi mozgalmakra úgy reagáltak, hogy igyekeznek irányítani a témában folyó diskurzust, azáltal is, hogy ők határozzák meg, mi a zöld (termék, eljárás) és mi nem az.

5.1. A zöld kriminológia kritikája

A „zöld” kriminológia kritikáját fogalmazza meg, legalábbis eddigi törekvéseit illetően Mark Halsey, nem vitatva a problémák létezését és azok előtérbe kerülésének indokoltságát. Szerinte a „zöldeknek” a védendő értékekre vonatkozó felfogása, ezzel összefüggésben pedig az elemzések és a javaslatok jelentős része is téves feltételezésen, és hibás koncepción alapul. Az irányzat hívei Halsey szerint egyszerűen nem veszik tudomásul, hogy a természet rendje nem olyan, mint amilyennek védeni kívánják. Az integritás és a stabilitás például semmiképpen nem abszolút jellemzője a bennünket körülvevő világnak, hiszen például a vulkánok, a viharok és más megnyilvánulások igencsak jelentős változásokat idéznek elő, erőteljes dinamikát mutatva (Halsey 2004). A kriminológia és a jogalkotás feladata, hogy az eddigi sémákkal szakítva árnyaltan határozza meg a környezeti károk fogalmát és a védendő értékeit, általánosságban: a valóság (beleértve a környezetet és a rá vonatkozó emberi magatartásokat) mélyebb elemzése alapján kellene újragondolni a büntetőjog szerepét a „zöldek” által oltalmazni kívánt viszonyokban (Korinek 2006).

5.2. Az ember jogainak prioritása

A zöld kriminológia és a környezeti bűncselekmények fejlődése során a bűnügyi tudományok sokszor kerülnek abba a dilemmába, hogy az ember érdekei elsődlegesek az állatok, a növények vagy a természet érdekeivel szemben. Talán csak a legradikálisabb állatvédők kérdőjelezik meg, hogyha egy állat emberre támad – akár egy védett, veszélyeztetett faj képviselője is – akkor joga van a veszélyben lévő embernek vagy másnak az állat életének kioltásával az ember

életét megóvni. Konszenzus van abban a tekintetben is, hogy az embereknek joga van táplálkozás céljából állatot tartani, majd azt leölve elfogyasztani. Bár veszélyeztetett faj esetében ezt már nem teheti meg. Az ember, állat feletti rendelkezési joga fokozatosan csökken, ha már nem az emberiség túlélését, hanem csupán vagyonosodását szolgálja. Elég gondolnunk a bundájukért szörnyű körülmények között tartott állatokra.

Az emberiség mindinkább felismeri, hogy létszámának, életterének növekedésével, a vadon élő állatok életterének szűkítésével, kevés számú állat és növény faj mesterséges tartásával, természetével milyen mértékben csökkenti a biodiverzitást, veszélyeztetve ezzel a föld működőképességét. Érdeemes kitérni arra is, hogy a természetes élőhelyek kiirtásával, főként Afrikában, az ilyen helyeken élő őshonos népcsoportok lakhelyét is megszüntetik.

Az egyén szintjén az is egyértelmű felismerés, hogy az egyes emberek, vállalatok, országok anyagi érdekei nem írhatják felül a föld lakhatóságának alapvetéseit.

5.3. Mit kezdünk a környezet elleni bűntettekkel és az elkövetőkkel?

Az, hogy a környezeti bűncselekményeket a büntető igazságszolgáltatási rendszerek segítségével vagy a polgári vagy adminisztratív mechanizmusokon keresztül lehet-e a legjobban kezelni, folyamatban lévő vita tárgya (Amberg – Pallai 2021). Azt korábban már tárgyaltuk, hogy a büntető igazságszolgáltatás milyen nehézségekkel küzd a környezeti bűncselekmények feltárása során.

Különböző jogi eszközöket alkalmaznak az állampolgárok, a vállalatok és az államok környezetével való törődés jogi kötelezettségének ösztönzésére és érvényesítésére:

1. Büntetőjog: nemzetközi mozgalom alakult ki, amely a természettel való törődés kötelezettségét büntetőjogi kérdésként határozza meg.
2. A magánfelek (állampolgárok; társaságok; civil szervezetek) közötti vitákat a kártérítési jogban a polgári bíróságon érvényesíteni.
3. Magánfelek által államok ellen indított perek.
4. Ombudsmanok és parlamenti bizottságok felállítása a jövő generációiért olyan országokban, mint Magyarország, Wales, Finnország, Németország és Kanada.
5. Kárhelyreállító igazságszolgáltatás: a károkozók bevonása a keletkezett károk felismerésébe, a károsultak megismerésébe, a károk helyreállításába, bízva abban, hogy ez az újabb környezeti károkozást megelőzheti, és mérsékelheti (Wijdekop – Hoek 2019).

5.4. A hétköznapi ember hozzájárulása a környezet kizsákmányolásához

A publikáció korábbi fejezeteiben az államok és a nagyvállalatok szerepét emeltük ki a természeti károkozás vonatkozásában. Nézzük meg, hogy a nyugati jóléti államok polgárainak van-e része a károokban. A nyugati ember által vágyott életstílusban az emberek egy nagy, külvárosi otthonban élnek, kényelmes hőmérsékletre fűtve és hűtve, benzinüzemű autót használnak a közlekedéshez, szállításhoz, sok fogyasztási cikket vásárolnak, és rendszeresen fogyasztanak húst (Major et al. 2014). Ezeket a tevékenységeket szokták „közönséges ártalmaknak” nevezni. Ezen cikkek előállításánál a levegő, a víz és a talaj szennyezésével hozzájárulnak a természetes élőhelyek és az állatvilág elpusztításához, a természeti erőforrások kimerítéséhez és a klímaváltozáshoz.

A húsfogyasztást támogató állattenyésztés az erdőirtás, a vízszennyezés és a klímaváltozás egyik fő forrása – az üvegházhatású gázok kibocsátásának 18 százalékáért felelős (Gossard – York 2003). Az Egyesült Államokban élők a világ népességének mindössze 5 százalékát teszik ki, de a globális fogyasztási kiadások 32 százalékát teszik ki. Ha mindenki ugyanolyan szinten élne, mint az Egyesült Államok állampolgárai, a világ mindössze 1,4 milliárd embert tudna eltartani.

Nem az a cél, hogy az egyéneket hibáztassuk az általuk elkövetett károkért. A cél az, hogy tudatában legyenek az általuk okozott kárnak és részt vegyenek ezekben a károk csökkentésében (Agnew 2020).

6. Konklúzió

Talán sokaknak lehet az a véleménye, hogy a suszter menjen vissza a kaptafához, a kriminológusok foglalkozzanak csak a közterületi, a vagyon elleni és az életellenes bűntényekkel, mert igazándiból azokhoz értenek. Ez azonban nem lehetséges. A zöld gondolat világszerte bekerült a kriminológia vérkeringésébe. Tematikus konferenciákat szerveznek és tematikus lapszámokat jelentetnek meg világszerte. Valószínűleg valamennyi tudomány vonatkozásában elkerülhetetlen, hogy a tudásanyagát a zöld gondolat szolgálatába állítsa. Így talán van esély arra, hogy a jövőben is lesz ember a Földön, aki bármiről is gondolkodhat. Egyelőre úgy tűnik, hogy a gazdagodás kontra környezetvédelem küzdelemben az előbbi áll nyerésre. Az évtizedek óta emlegetett 2 celsius fok hőmérséklet emelkedésből – mely után nincs visszaút- 2008-ra 1.5 fok teljesült.

A jövő büntetőjogászai, ennek következtében pedig kriminológusai az eddiginél sokkal nagyobb mértékben fognak foglalkozni a környezeti bűncselekményekkel. A szerzők úgy

gondolják, hogy e bűncselekményeket a korábbiaktól eltérő módon, eltérő aspektusokból is vizsgálni kell. Egyik ilyen vizsgálati mód a környezeti bűncselekmények térbeli eloszlásának a vizsgálata, amely számos releváns információhoz juttathatja hozzá a kriminológusokat.

Felhasznált irodalom

Agnew, Robert: The ordinary acts that contribute to ecocide A criminological analysis
Routledge Handbooks Online

(<https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203093658.ch3>)

Amberg Erzsébet - Pallagi Anikó (2021): Mire jó a büntetőjog?: Célszerűségi megfontolások kontra ultima ratio, *Belügyi Szemle*, 69:1, 59.

Beck, Ulrich: *Risk Society* (1992): Towards a New Modernity, Sage Publications, London

Beirne, P., South N. (2007): *Issues in Green Criminology*, Willan Publishing

Czenczer Orsolya, Szenczi Attila (2020): A reintegrációs őrizet jogi, technikai, biztonsági és társadalmi aspektusai, *Börtönügyi Szemle*, 2020/2. szám, 7. p.

Daan P. van Uhm, Dina Siegel (2019): Green Criminology and Organized Crime, In: Current problems of the penal law and criminology Kiadó: Beck
https://www.researchgate.net/publication/339145864_Green_Criminology_and_Organized_Crime

Dybing SS (2012): Environmental harm: Social causes and shifting legislative dynamics. In: Ellefsen R, Sollund R and Larsen G *Eco-global Crimes: Contemporary Problems and Future Challenges* 3-294. Surrey, UK
https://www.researchgate.net/publication/287897843_Of_Theory_and_Meaning_in_Green_Criminology

Gárdonyi, Gergely (2016): A bűnügyi technikai szakterület hazai eredményei és fejlődés lehetséges irányai *Belügyi Szemle* 64 / 7-8. 22. p.

Gossard, M.H. and York, R. (2003) "Social Structural Influences on Meat Consumption," *Human Ecology Review*, 10(1): 1–9.

Stehfest, E. - Bouwman, L. - van Vuuren, D.P. - den Elzen, M.G.J. - Eickhout, B. - Kabat, P. (2009): "Climate Benefits of Changing Diet," *Climate Change*, 95: 83–102.

Halsey, Mark (1997): *Environmental Crime: Towards an Eco-Human Rights Approach*. *Current Issues in Criminal Justice*, vol. 8., no. 3. pp. 217–242.

HVG (2022): Ezért fenyegetőzik a Facebook az európai kivonulással (https://hvg.hu/tudomany/20220217_facebook_meta_google_gdpr_adatvedelem_felhasznaloi_adatok_tovabbitasa)

IPCC — Intergovernmental Panel on Climate Change, Report — Global Warming of 1.5 °C – IPCC (<https://www.ipcc.ch/sr15/>)

Irk, Ferenc (2016): Zöldkriminológia: szemlélet, súlypontok, irányzatok In.: KRIMINOLÓGIAI TANULMÁNYOK, 53 pp. 9-24.

Irk, Ferenc (2016): Zöldkriminológiától a környezeti viktimizációig: Rövid fogalomtár és rendszertani összefoglalás In: Finszter, Géza; Kóhalmi, László; Végh, Zsuzsanna (szerk.) Egy jobb világot hátrahagyni... : Tanulmányok Korinek László professzor tiszteletére Pécs, Magyarország : Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Büntetőjogi Tanszék 654 p. pp. 337-352.

Korinek László (2006): A "zöld" kriminológia In.: Kriminológia - szakkriminológia Szerkesztők: Gönczöl Katalin; Kerecsi Klára; Korinek László; Lévay Miklós, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest

Kóhalmi László (2010): A környezet védelme a magyar büntetőjogban. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem, 119.

Larsen G. (2012): The Most Serious Crime: Eco-genocide Concepts and Perspectives in Eco-global Criminology. In: R. Ellefsen – R. Sollund – G. Larsen (eds.): Eco-global Crimes. Contemporary Problems and Future Challenges. Ashgate, 40.

Lynch, MJ – Stretesky, PB (2014): Exploring Green Criminology: Toward a Green Revolution in Criminology. Ashgate

Major Róbert – Tihanyi Miklós – Kovács Sándor – Vajda, András (2014): A nagyvárosi lakosság szubjektív biztonságérzetének javíthatósága In.: BELÜGYI SZEMLE, 62 : 5 pp. 98-133.

Mátyás, Szabolcs (2022): The spatial characteristics of crime against the environment committed in Hungary

GLASNIK ADVOKATSKE KOMORE VOJVODINE 82 : 4 pp. 1263-1282.

Molnár, Tamás (2021): A 'zöld' kriminológia jelentősége és aktualitása In.: IUSTUM AEQUUM SALUTARE 17:2 pp. 269-283.

(https://ias.jak.ppke.hu/20212sz/13_MolnarT_IAS_2021_2.pdf)

Pádár Z. – Nogel M. - Kovács G. - Gárdonyi G. - amp; Zenke P. (2022). A vadvilági bűnözés sajátos kriminalisztikai kihívásai Magyarországon. Belügyi Szemle, 70(9), 1727-1748.

Potter, G. (2010) "What is green criminology?" Sociology Review 20(2).

- Schnaiberg, A.** (1980): The environment: From surplus to scarcity. New York: Oxford University Press.
- South, N. – Brisman, A – Beirne, P.:** A guide to a green criminology. In: N. South – A. Brisman (eds.): i. m. pp. 27–42. idézi Irk Ferenc: Zöldkriminológia: szemlélet, súlypontok, irányzatok 7. p.
- Snider L.** (2010): Framing e-waste regulation: The obfuscating role of power. *Criminology and Public Policy*, 9(3):569-577.
- Stretesky PB, Long MA – Lynch MJ.** (2014): The Treadmill of Crime: Political Economy and Green Criminology. London and New York: Routledge
- Tihanyi Miklós** (2023): Ne öljl!” – az élet és az emberi méltóság keresztény értéktartalmának büntetőjogi védelme. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest
- Ürmösné, Simon Gabriella** (2014): Gender, szubkultúriák, genderpragmatika. In: Navracsics Judit (szerk.): Transzdiszciplináris üdvözetek Lengyel Zsolt számára. Budapest, Veszprém: Gondolat Kiadó, pp. 210-218.
- Vári V.** (2014): Hatékony vagy eredményes a bűnüldözés. *MAGYAR RENDESZET* 13 (1). pp. 87-97.
- Walters, Reece** (2010): Eco crime and genetically modified food. Routledge-Cavendish (https://www.researchgate.net/publication/43322915_Eco_Crime_and_Genetically_Modified_Food)
- White R. – Heckenberg D.** (2014): Green Criminology. An introduction to the study of environmental harm. Routledge, London–New York, Glossary, pp. 298-303.
- Wijdekop, Femke – van Hoek, Anneke** (2019): Green Criminology and Restorative Justice: natural allies? In.: Environmental Justice Restoring the future Towards a restorative environmental justice praxis szerkesztő: Emanuela Biffi and Brunilda Pali, European Forum for Restorative Justice, Leuven – Belgium pp. 18-26. (<http://files.harmonywithnatureun.org/uploads/upload888.pdf>)